

תפילינות של בני תימן

התפילין הקדומות של אבותינו

זהר עמר

שנת התשע"ט ליצירה
בש"ל למניין שטרות

יוצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט - מינהל התרבות
מוסדות מחקר ומורשת

עריכת לשון:
ד"ר ירון סרי

עיצוב העטיפה:
הדר עמר-חיראק

תמונת השער:
תפילין עתיקות
(צילום: זהר עמר; באדיבות שגיב מחפוד)

שער אחורי:
הרב יחיא אלאביין' והרב סאלם בן יחיא אלג'מאל
(צילום: הרמן בורכהרט)

סדר ועימוד:
קווי מתאר | פ. שטיין

מסת"ב: 0-3-90891-965-978

כל הזכויות שמורות למחבר
נווה-צוף (חלמיש)

מכון מש"ה - לחקר משנת הרמב"ם
ת"ד 211 קריית אונו, טל' 03-5351119, 03-5353570
פקס: 1533-5351119 E-mail: Halichot@zahav.net.il
www.net-sah.org

תוכן העניינים

5	הקדמה
6	מצוות התפילין בתימן
8	התפילין בעת החדשה
10	מאפייני התפילין שבתימן
	א. עור הבהמה ב. עיבוד העור ג. עור התיתורה ד. עיבוד קלף
	הפרשיות ה. שיעור בתי הקציצות והתיתורות ו. ריבועי הבתים
	והתיתורות ז. גובה הבתים ח. אחידות בין תפילין של ראש ושל יד
	ט. הפרדה בין הפרשיות י. מספר התפירות יא. חוטף התפירה
	יב. סדר הפרשיות וכריכתן יג. כתיבת הפרשיות יד. צורת השי"ן ואופן
	ייצורה טו. הרצועות טז. קשר תפילין של ראש יז. צביעת התפילין
27	התמורות בייצור התפילין בעת החדשה
30	סיכום
32	נספחים
32	נספח מס' 1: מידות של בתי תפילינות מתימן
36	נספח מס' 2: פיוטו של הרב חיים כסאר על התפילין
	נספח מס' 3: דוגמאות של צורת האות שי"ן שבתפילין בהעתקות
42	שונוות של התכלאל
44	נספח מס' 4: צורת התפילין במערב-אירופה ובמרכזה במאות ה-17-18 ...
48	ביבליוגרפיה
VI - I	תקציר אנגלי

לא יפסול התפילין הקדמונים שכבר נהגו העם בכך ואפי' יבא אליהו לפוסלם אין שומעין לו בכל כהאי גוונא מנהגם של ישראל תורה היא (רמ"ע מפאנו, סימן לח).

הקדמה

המבקש לקיים כיום את מצוות תפילין בארץ-ישראל יוכל להשיגן בחנויות רבות, אצל יצרנים ומפעלים שמייצרים אותן באופן מהודר ביותר, בסטנדרט מחמיר ולפי כל השיטות ההלכתיות. לא כך הייתה המציאות בעבר בכל קהילות ישראל, שכן איכות התפילין המיוצרות כיום היא פרי פיתוח טכנולוגי מתקדם שהשתכלל רק בדורות האחרונים.

מטרת מחקר זה היא לסקור בקצרה את התפילין שהיו מצויות אצל יהודי תימן עד לעת החדשה – מועד עלייתם לארץ-ישראל. התפילין – ה"תפילינות" בלשונם¹ – היו שונות בפרטים אחדים מאלה המיוצרות כיום. מסתבר שהתמורות שחלו בייצור התפילין לא התרחשו רק אצל יהודי תימן, אלא גם ברבות מקהילות ישראל. חשיבות רבה נודעת לתיאור מבנה התפילין וצורתן, ולא רק מן הפן ההיסטורי, אלא גם מן ההיבט ההלכתי. חשוב במיוחד לנטוע בתודעתם של בני דורנו שאין פגם בתפילין של קדמונינו: אל להם להלעיז על כשרות התפילין שהניחו אבותינו בכל אתר ואתר במשך כל הדורות על מנת שהללו לא יתייהרו ב"חסידותם".

* המחבר מודה למכון מש"ה בנשיאות הרב ד"ר רצון ערוסי על הוצאת הספר.
1 רצהבי, אוצר, עמ' 297; רצהבי, בואי, עמ' 296. השווה זבחי צדק, או"ח, סימן י': "תפילינות שלנו". סבי ר' חיים עמר עסק עם עלייתו ארצה מתימן בכתיבת סת"ם, ובידינו מודעה שפרסם ברבים: "אני מתקן ספרי תורה, מגלת אסתר ובודק תפילינות".